

JAPONYA'DA TEKNOLOJİK YENİLEŞMENİN EĞİTİME ETKİSİ*

Yazanlar: Makoto ASO, Ikuo AMANO
Çeviren: Mustafa ÖZCAN**

1. Ortaokul ve Liselerin Yaygınlaştırılması

Japonya'da okul eğitimi, modernleşmenin başlamasından son- sosyal itibarı artıran önemli bir vasıta olmaya başlamıştı. Modernleşmenin ilk günlerinden itibaren halkın, çocuklarına daha yüksek seviyede eğitim yaptırma arzusu eğitim fırsatlarının yaygınlaşmasını isteyen güçlü bir sosyal baskı oluşturdu. İkinci Dünya Savaşı öncesinin "çok yönlü" okul sistemine tekrar dönülmesini isteyen hareketlere rağmen savaş sonrası kurulan yeni okul sistemi hızla kökleşti ve düzenli bir şekilde gelişti. Özellikle eğitim fırsatlarının çoğalmasını ve eğitimde first eşitliği isteyen halkın güçlü desteği bunda etkili oldu. 1950'lerin ikinci yarısında hızla büyümeye başlayan Japon ekonomisi, halkın daha yüksek seviyede eğitim isteğini karşılayabilmek için gerekli olan ekonomik şartları sağladı.

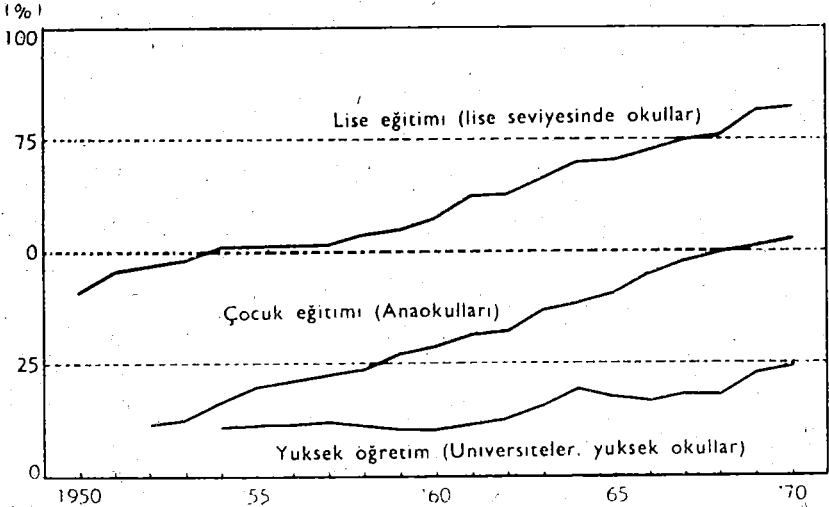
Dokuz yıllık mecburi eğitim sisteminin hemen hemen hiç bir itiraz görmeden uygulanmasından sonra lise eğitimi de 1950'lerin son yarısında tam bir gelişme dönemine girdi (Şekil 1). Liseye girenlerin toplam ortaokul mezunlarına oranı, ki bu oran 1950'lerin ilk yarısında yüzde 50 seviyesinde kalmıştı, 1961'de yüzde 60'ı geçti ve hızla yükselerek 1965'te yüzde 70'e, 1968'de yüzde 80'e ulaştı. Şimdi artık bu oranın yüzde 90'ı geçmesi sadece bir zaman meselesi olarak kabul edilmektedir. Yeni lise sistemi üç ilkeyi yani "küçük okul bölgesi, karma eğitim ve kapsamlı eğitim" ilkelerini esas alarak, Amerika'nın kapsamlı lise sistemine göre şekillenmişti. Karma eğitim hariç bu ilkeleri tam anlamıyla gerçekleştirmek mümkün olmadı. Sistemde üniversiteye girmek isteyen öğrencilere "hazırlık eğitimi" vermek için genel kurslar ve mezunlardan çalışmaya başlayacaklara "tamamla-

**Education And Japan's Modernization*, Japonya 1972, s. 69-82.

***Eğitim Programları ve Öğretim Bölümü Araştırma Görevlisi*

yıcı eğitim” vermek için mesleki kurslar şeklinde giderek ilerleyen bir uzmanlaşma vardı. “Küçük okul bölgesi sistemi” iki veya üç valilik hariç tamamen kaybolmuştu. Dokuz yıllık mecburi eğitim dönemini izleyen üç yıllık lise eğitimi ise daha sonra işaret edilecek olan bazı problemleri bulunmakla birlikte başlanmasından 20 yıl sonra çok yaygın bir duruma ulaşmıştı. Bu sonuç yeni lise sisteminin eğitim fırsatlarının yaygınlık ve eşitlik kazanmasında önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Şimdi yeni yetişen Japon nesilleri için 12 yıllık eğitim ortalama eğitim seviyesi olmaktadır.

Halkın yükselen eğitim ihtiyacı 1960’larda yüksek öğretim seviyesine ulaştı (Şekil 1). Yüksek öğretim çağındaki nüfustan yüksek okullara ve üniversitelere girenlerin daha önce yüzde 10 civarında olan oranı, giderek arttı ve 1960’da yüzde 20’yi geçti. Bu oran hâla artmaya devam etmektedir. Yeni okul sistemi orta öğretim ikinci kademe okullarının (lise) kapısını ardına kadar açmak suretiyle yüksek öğretime girişi kolaylaştırdı. Ayrıca ilgili kanuna göre dört yıllık üniversiteler şeklinde yeniden düzenlenen yüksek öğretimin kapısı da lise mezunları için geniş bir şekilde açıldı. 1955’de 228 üniversite ile 264 yüksek okul vardı. 1970’de bunların sayısı sırayla 382 ve 379’a ulaştı. Aynı dönem içinde bu okulların toplam öğrenci sayısı 580.000’den 1.670.000’e yükseldi. Eskiden sadece bir avuç elite ait olan üniversite eğitiminden artık kitleler de faydalanabilmekteydi. Savaş-sonrası eğitim reformunun bütün eğitim kademeleri içinde en

Şekil 1. Ana Okulu, Lise ve Yüksek Okulda Bulunanların Oranları

fazla yüksek öğretimde etkili olduğu söylenebilir. Yüksek öğretimde sayısal bakımdan fevkalâde bir gelişme sağlayan bu esaslı reformu yine bu kurumlarda “patlamaya hazır” (olaylara gebe) bir gelişme izledi. Eskiden beri yüksek öğretimin bünyesinde bulunan veya savaş-tan sonraki yeni sosyo-ekonomik gelişim evresinde ortaya çıkan muh-telif çalışki ve problemler iyice olgunlaştı. 1960’ların ikinci yarısında üniversite kampüslerinde yapılan uluorta tartışmaların, savaş sonra-sı kurulan yüksek öğretimin bünyesinde saklı bulunan çalışki ve prob-lemlerin patlak veren temsilcileri olduğu söylenebilir.

2. Teknolojik Yenileşme ve Eğitim Politikası

Hükümetin yayınladığı ekonomik raporda “biz artık savaş-sonrası dönemi atlattık” dediği 1955’lerden itibaren Japonya ekono-misi yeniden kuruluş devresini tamamladı ve tam bir gelişme dönemine girdi. Bu aslında milletin ekonomik büyümesinde önemli bir mu-harrik (hareket ettirici) olan teknolojik yenileşmenin dikkat çekici ilerleyişinden başka birşey değildi. Ekonomik gelişme zaman za-man geçici duraklamalar yapmakla birlikte bu güne kadar hızlı bir şekilde devam etti ve eğitim üzerinde de güçlü bir etki meydana getir-di.

Daha önce de işaret edildiği gibi savaş sonrası eğitim reformu eğitim ile ekonomi ve sanayi arasındaki ilişkiyi bütünüyle değiştirdi. Açık tip “tek yönlü” okul sistemi sadece bireysel faaliyetler bakımın-dan geleneksel hiyerarşik sisteme uygun düşmemekle kalmıyor ayrıca endüstride gerek duyulan iş gücünün niteliği açısından da eskisinden çok fazla olan ortaokul ve lise mezunlarına farklı nitelik-ler kazandırıyor. Bu durum karşısında endüstri çevreleri tabii olarak yeni eğitim sistemini daha sert bir şekilde eleştirmeye baş-ladılar. Endüstriyel merkezler orta öğretimin ikinci kademesinde mesleki eğitimin yaygınlaşmasını, üniversitede ise mühendislik öğ-retimi ile tabii bilimlerin artırılmasını ve sosyal bilimler ile hu-kuk öğretiminin azaltılmasını istemekteydiler. Giderek, yüksek öğ-retim kurumlarından mezun olanların istihdam sorunu hızla bü-yüdü ve 1950’lerin ilk yarısında ciddi bir sosyal probleme dönüş-tü. Bunun üzerine Eğitim Bakanlığı üç yıl süreyle üniversite mezun-larının arz-talep problemi hakkında geniş çaplı bir araştırma yaptır-dı. 1957’de yayınlanan araştırma raporuna göre sosyal bilimler ve hukuk mezunlarında önemli miktarda arz fazlası, tabii bilimler ve mühendislik bölümlerinde ise eksiklik vardı. Rapor arz-talep denksiz-

liğini düzeltmek için bir eğitim programı düzenlemek gerektiğini de ortaya koyuyordu.

Teknolojik yenileşmenin ilerlemesi yetişmiş bilim adamı ve teknisyen ihtiyacını hızla artırdı ve endüstri çevrelerinin yeni eğitim sistemine karşı eleştirilerini şiddetlendirmelerine sebep oldu. 1956'da Japon İşverenler Birliği Federasyonu (Nikkeiren), "Yeni Dönemin İhtiyaçlarını Karşılacak Teknik Eğitim Görüşü"nü yayınlamak için yeni eğitim sistemini şu şekilde eleştirdi: "Japonya savaştan sonra bir eğitim reformu yaptı fakat teknik eğitime çok az önem verdi. Mecburi eğitim döneminde bilimsel ve mesleki eğitimi artırma çabası hâla yeterli olmadığı gibi, üniversitelerde de hukuk ve diğer sosyal bilimlere fen ve mühendislikle mukayese ederek çok büyük önem verme geleneği henüz düzeltilmedi. Endüstriyel teknolojinin ilerlemesini sağlayabilmek için Japon ekonomisinin büyümesine paralel olarak teknik elemanları ve kalifiye işçileri yetiştirip destekleme planları yapılmazsa, Japon bilimi ve teknolojisi elbetteki dünyanın sürekli yükselen standartlarının gerisinde kalacaktır. Böyle giderse Japon halkının gelecek nesli büyük bir dezavantaj içinde bırakılarak memleket milletlerarası rekabeti kaybedecektir." Savaş boyunca Japonya'nın bilim ve teknik eğitimi önemli şekilde yaygınlaşmıştı. Savaştan sonra ise tabii bilim ve mühendislik eğitiminin gelişimi kısmen ağırlaşmaya başladı çünkü özel üniversiteler eğitim fırsatlarını büyük masraf gerektiren tabii bilim ve mühendislikten ziyade hukuk ve diğer sosyal bilim dallarında genişlettiler. 1951-1955 yılları arasında tabii bilim ve mühendislik bölümleri mezunları aynı 1941'den 1945'e kadar olan savaş dönemindeki gibi hızla artarak 1.00.000'i aştı. Japon İşverenler Federasyonu'nun "görüşü", eğitimin, ekonominin gerisinde kaldığı konusunda sert bir eleştiriye dönüştü. Teknolojik yenileşmedeki sürekli ilerleyiş karşısında endüstrinin "insan gücü ihtiyacı"nın en iyi şekilde nasıl karşılanacağı, bilimsel ve teknik eğitimin genişlemesi üzerinde odaklaşarak, 1960'lar boyunca Japon eğitim politikasının en büyük problemlerinden biri oldu.

Bilim adamları ve teknisyenlerden oluşan insan gücünün nitelik ve sayısının ekonomik büyüme hızında önemli bir faktör olduğunu bilmek, o günlerin Japonya'sında önemli bir şey değildi. 1957'deki sözde "Sputnik şoku" ise, A.B.D.'nin bilimsel ve teknik eğitimde Soyuzetlet Birliği'nden geride kaldığının farkına varmasına sebep olmuştu. Bu arada başlıca Avrupa devletlerinden oluşan Ekonomik İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı (OECD) iyi yetişmiş bilim adamı ve teknisyen

yenlere duyulan ihtiyacı farkederek onların eğitimi için olumlu bir gayret göstermeye başladı, 1961 yılında da Eğitimde Ekonomik Büyüme ve Yatırım Politikası hakkında bir konferans topladı. Gelişen milletler insan gücünün niteliğindeki yetersizliğin -insanın eğitimine ayrılan yatırımın azlığı- ekonomik büyüme açısından maddi kapital kıtlığından daha önemsiz bir engel olmadığını farkında idiler. Bu hakiki politik zaruretlerin teşvik ettiği Avrupalı ve Amerikalı ekonomistler sözcüleri "eğitim ekonomileri" ve "insangücü teorisi" gibi isimlendirilen yeni çalışma sahalarının hızla gelişmesini sağlayarak, büyüme ve gelişme teorilerinin çerçevesi içine eğitimi de almaya başladılar. Bunlar yaptıkları çalışmalarda daima, ekonomik büyüme ve gelişmenin itici gücü olarak eğitimin önemini gösteren tarihi bir örnek olan Meiji Döneminde başlayan Japon tecrübesine atıfta buldular.

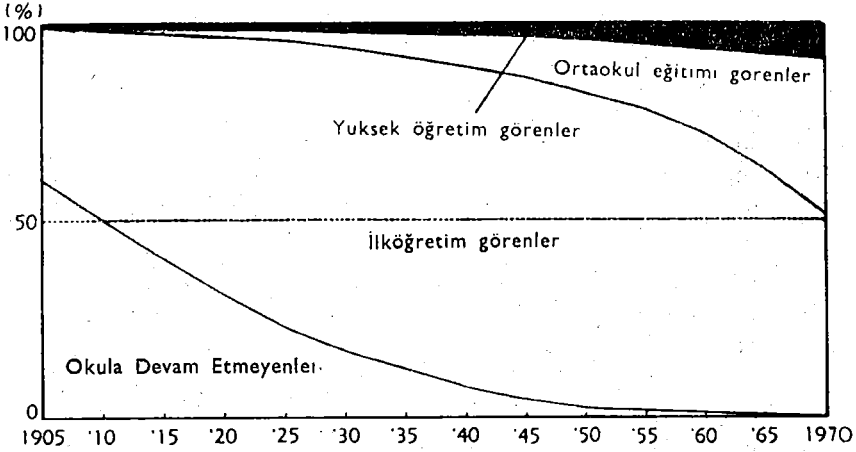
Ekonomik büyümede insan faktörünün önemine işaret eden yeni eğitim ekonomisi teorisi, millî ekonominin hızla büyümesini gaye edinen politika planlayıcılarının ihtiyaçlarına tam anlamıyla uygun düştü. Onlar eğitimde yatırımın önemini, ki o geçmişte Japon ekonomisinin hızla büyümesinde büyük rol oynamıştı, yeniden idrak ettiler ve eğitim politikalarının ekonomik politikalarla organik ilişki içinde planlanması ve uygulanmasının lüzumunu kabul ettiler. 1960'da tesbit edilen "Millî Geliri Artırma Programı" politika planlamacıları arasında bu kabul edişin geçerli olduğunu tipik bir şekilde gösterdi. Yâni program, "iş gücünün muhtemel yönelimlerini ve endüstriyel yapının karmaşıklığını, bilim ve teknolojinin hızlı ilerleyişini göz önünde bulundurarak, ekonomik büyüme içinde ekonomik problemlerden ayrı olarak mütalaa edilme eğiliminde olan eğitim, öğretim ve araştırmayı kapsayan gelişen insani becerilerin problemlerini olumlu bir yaklaşımla ele almak gerektiğini" kabul ederek ilk defa eğitimi, bağımsız ekonomik planlamanın esaslı bir boyutu olarak tâyin ve tesbit etti. Program bu görüş noktasından hareketle "insani becerilerin artırılması ve bilim ve teknolojinin yükseltilmesini" beş ana gayesinden birisi olarak kabul etti. Zaten 1962'de Eğitim Bakanlığı tarafından "Japonya'nın Büyümesi ve Eğitim" adı ile yayınlanan orjinal bir döküman olan resmî eğitim raporu veya iki yıl sonra yayınlanan "Eğitimin Tekamülü ve Ekonomik Gelişme" isimli rapor, eğitim ekonomisi teorisinin, eğitim politikası planlayıcıları arasında da tam anlamıyla kabul edilmiş olduğunu göstermektedir. 1962'de yayınlanan raporda şöyle deniliyor: "Meiji Dönemi'nden beri Japon toplumu ve ekonomisinin hızlı gelişimi, özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın sona

ermesinden sonra meydana gelen olağanüstü ekonomik büyüme, dünyada gerçekten dikkat çeken bir hadisedir ve Japonya'ya eğitimi yaygınlaştırma ve geliştirme başarısını sağlama gücü veren önemli bir faktördür." Raporda, geçmişte eğitime yapılan yatırımın ekonomik büyümeye katkısı nicel olarak hesaplanmakta ve milletin daha sonraki gelişimini garanti etmek maksadıyla "uzun dönemli kapsamlı bir eğitim programı" yapmanın lüzumu vurgulanmaktadır. Böylece, eğitim yatırımı teorisi, eğitim politikasının yönünü belirlemek için resmen kabul edilen teorik temellerin birisi oldu ve ekonomik büyüme hızını etkileyen stratejik insan gücü olarak bilim adamları ve teknisyenlerin eğitimine yapılan yatırıma öncelik verilmeye başlandı. Orta sınıf teknisyenleri yetiştirmek üzere 1962'de açılan ve bünyesinde üç yıl orta iki yılda yüksek öğretim yapılan beş yıllık yüksek meslek okullarının açılması ve 1961-1964 arasında üniversitelerdeki tabii bilim ve mühendislik bölümlerini yaygınlaştırmak için uygulanan büyük çaplı program, bunun tipik örnekleri arasındadır. Bu öncelikli yatırımın bir sonucu olarak, ülkedeki teknik yüksek meslek okullarının sayısı 1967'de 54'e ulaştı; tabii bilim ve mühendislik bölümlerine girenlerin bütün millî üniversitelere girenlere oranı, 1952'de yeni eğitim sisteminin kurulmasından hemen sonra ulaşılan yüzde 28'in hemen hemen iki katı bir artış göstererek yüzde 46'ya yükseldi. Bundan başka, tabii bilim ve mühendislik bölümleri açan özel üniversitelerin sayısı da, Eğitim Bakanlığı'nın, bilim adamı ve teknisyenlere duyulan ihtiyacın artışına paralel olarak bu bölümlerin açılmasını teşvik eden olumlu politikasından dolayı, 1952'de 28 iken 1967'de 68'e ulaştı.

3. Eğitim Yatırımlarının İleticici Niteliği

Ekonomik büyüme ve eğitim yatırımı hakkında Japonlar ve yabancılar tarafından yapılan birçok araştırmada belirtildiği gibi Japonya, Gayrisafi Millî Hasılasına göre kaynaklarının çok büyük bir kısmını eğitim için ayırarak hızla endüstrileşmeyi başardı. Meiji Dönemi'nden beri eğitime yapılan böyle kitlevi yatırımlarla takviye edilip, geliştirilen "insan kaynağı" rezervi Japonya'nın savaştan sonra tekrar fevkalade ekonomik bir seviyeye ulaşmasını sağladı. Ayrıca, savaş sonrası eğitim reformu döneminde büyük sayıda yüksek öğretim yapan kişinin teşvik edilmesinin, 1960'lardaki teknolojik yenileşme ve hızlı ekonomik büyümeyi destekleyen temel faktörlerden birisi olduğu söylenebilir. Okul eğitimi açısından üretici çağ nüfusu (15'ten 64 yaşına kadar) terkinin tarihi gelişimini görmek için geriye doğru ba-

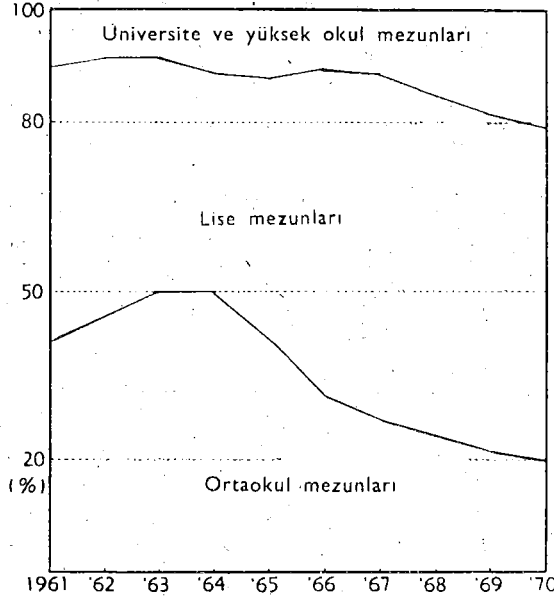
karsak (Şekil 2), okula devam etmeyenlerin oranı 1910'da toplam nüfusun yüzde 50'si iken 1950'de hemen hemen sıfıra kadar düşmüştü. 1970'de ise ortaokul ve onun üstünde eğitim görenlerin oranı yüzde 50'ye yaklaştı. Bu arada iş gücüne katılan okul mezunlarının eğitim seviyelerinde de değişiklikler oldu (Şekil 3). Mecburi eğitimin bir

Şekil 2. Üretim Çağı Nüfusunun Eğitim Seviyesine Göre Sınıflandırılması

kısmını oluşturan ortaokullardan mezun olanların oranı, 1965'de yüzde 50 ile en yüksek noktasına ulaştıktan sonra, planlanan insan-gücü hesaplarını alt üst ederek hızlı bir düşüş gösterdi. Hatta 1970'de bu oran iş gücüne katılan yüksek okul mezunlarının oranının altına düştü. Bu duruma göre denilebilir ki, savaş sonrası eğitim sistemi ile Japonya "yüksek seviyede eğitilmiş bir toplum" olma dönemine hızla girmektedir.

İşgücünün niteliğinde eğitim vasıtasıyla meydana gelen yükseliş, savaş öncesi dönemin geleneksel eğitimine tekabül eden kuruluşlardaki hiyerarşik sistemin devamını imkânsız hale getirdiği gibi ayrıca okulda görülen eğitim ile meslekler arasındaki ilişkiyi de yok etmekteydi. Önceden çoğunluğu beyaz yakalı mesleklerde çalışan lise mezunları, teknolojik yenileşmedeki ilerleyişle birlikte nitelikli iş gücüne duyulan ihtiyacın artması ve ortaokuldan diploma alanların sayısındaki hızlı düşüşe paralel olarak beceri gerektiren meslekleri tercih etmeye başladılar. Üniversite mezunları da uzmanlık, teknisyenlik ve müfettişlik gibi eskiden beri yaptıkları işlerin yerine pazarlamacılık ve sekreterlik gibi yeni iş sahalarına girmeye başladılar. Japonya'nın

Şekil 3. Eğitim Seviyelerine Göre İş Gücüne Katılanların Sınıflandırılması

hızlı ekonomik büyümesini sağlayan, iş gücünün niteliğindeki genel yükselme ile yüksek seviyede eğitim gören iş gücünün, yeni çalışma sahalarna girmesi olmuştur. Günümüzde artık esas olarak okulda görülen eğitim seviyesine göre oluşan iş dünyasındaki hiyerarşiyi devam ettirmenin giderek imkânsızlaştığı söylenebilir.

Geçmişe baktığımızda, Japonya'nın eğitime yaptığı yatırım, ekonomik büyüme bütünü içinde tetkik edildiği zaman daima artan bir yatırım olmuştur. Şimdiki Tokyo Teknolojisi Enstitüsü'nün başlangıcı olan Tokyo Sanat Okulu'nun 1880'lerin ilk yıllarındaki kuruluşu hatırlanırsa, okulun açılması için çalışan ve sonra da Tokyo İmparatorluk Üniversitesi'nin başkanı olan Shin Hamao şöyle demektedir: "Bizim memleketimizde önce sanayi ve fabrikalar gelişip bunu takiben teknik okullar kurulmadı, önce, görevleri sanayi tesislerini ve fabrikaları kurup geliştirmek olan elemanlar yetiştirmek üzere teknik okullar açıldı". Bu ifade eğitime yapılan yatırımın ilerletici niteliğini açıkça ortaya koymaktadır. Sanayileşmede 1910'larda meydana gelen ilerleme, eğitime yapılan "aşırı" yatırım olmaksızın, ki bu sanayideki gelişmeden öncedir, mümkün değildi. Ayrıca, Taisho Döneminde yüksek öğretim kurumları hızla yaygınlaşmasa ve savaş

boyunca bilimsel ve teknik eğitimde artış olmasaydı, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ekonomi yeniden hızla iyileşemezdi. Japon ekonomisinin 1960'da hızla büyümesini sağlayan da, endüstri çevrelerince ciddi bir eleştiriden geçirilen açık tip okul sistemindeki çok sayıda lise ve üniversiteden mezun olan yüksek seviyede eğitim görmüş insan gücünden başka birşey değildi.

Endüstrileşmede bir faktör olarak eğitim yatırımı, belki eğitim politikalarının planlanmış bir sonucu olarak görülemez. Şüphesiz ki bu yatırımın arkasında her safhadaki politika planlayıcılarının anlayışı vardır. Bununla birlikte, eğitim yatırımının ilerletici niteliği endüstrileşmede meydana gelen gerçek ilerleme sürecinde her zaman doğrulanmıştır. 1960'larda ortaya çıkan ve etkili olmaya başlayan eğitim yatırımı teorisi, eğitim ve ekonomi arasındaki ilişkiyi, bunların gelişim süreci içinde nicel ifadelere dayanarak ortaya koymak suretiyle, gelecek için eğitim yatırımına işlenmiş, planlanmış teorik bir temel sağladı. Bu eğitim yatırımı teorisiyle fiilen birleşen resmi eğitim politikaları 1960'lardaki ekonomik büyümenin ortaya çıkardığı insan gücü ihtiyacıyla karşılaşıncı, başlıca eğitim amaçlarının sistemleştirilmesi sırasında geliştirildi.

1960'ların sonuna doğru ise, mevcut ekonomik ihtiyaçları "nicel olarak" karşılaması tasarlanan ve üstelik sadece sınırlı bir zaman aralığını kapsayan bu eğitim planlamasının, hızla değişen toplumun ve ekonominin geleceği için yeterince gelişmiş bir yatırım planı olmayacağı görüldü. Eğitim yatırımı teorisi tarafından temsil edilmekte olan eğitim ekonomisi teorisi, eğitim yatırımının arzu edilen miktarı ve gerekli olacak insan gücünün niceliği hakkında bize bilgi verebilir fakat ideal form ve muhtevalar hususunda yeterli fikir sağlayamaz. 1967'de, Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir tavsiye grubu olan Merkez Eğitim Konseyi, "gelecekteki okul eğitiminin kapsamlı bir şekilde yaygınlaşması ve ilerlemesi için temel tedbirler" hakkında bir tavsiye sunmak üzere toplantıya çağrıldı. Gerçekte bu, yukarıda sözü edilen husus hakkında kendi kendini inceleme prensibine dikkat çeken sembolik bir hareketti. Günümüzde Japonlar, hangi tip eğitimin 20. yüzyılın kalan 30 yılında Japon toplumu ve ekonomisinin gelişimi için gerçekten ilerletici bir yatırım olabileceğini kendi kendilerine sormaktadırlar.